

Degraded and restituted towns in Poland
Origins, development, problems

Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce
Geneza, rozwój, problemy

Editors / Pod redakcją

Robert Krzysztofik Mirek Dymitrow

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
SCHOOL OF BUSINESS, ECONOMICS AND LAW

Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems
Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy

Editors / Pod redakcją
Robert Krzysztofik, Mirek Dymitrow

Reviewer / Recenzent
Prof. dr hab. Barbara Lubicz-Miszewska

Translations / Tłumaczenia
Mirek Dymitrow

Cover design / Projekt graficzny okładki
Robert Krzysztofik

Recommended citation format / Zalecane cytowanie
Krzysztofik, R., & Dymitrow, M. (Eds.) (2015). Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy. Gothenburg: University of Gothenburg.

Funding / Finansowanie
The Geographical Association in Gothenburg (est. 1908)
Geografiska Föreningen i Göteborg (etab. 1908)

© Copyright 2015 by University of Gothenburg

ISBN 91-86472-76-3
ISSN 0347-8521

University of Gothenburg
School of Business, Economics and Law
Department of Economy and Society – Human Geography
Viktoriagatan 13, 405 30 Gothenburg, Sweden

Print and binding / Druk i oprawa
SOWA Publishing Ltd.
ul. Hrubieszowska 6a, 01-209 Warsaw, Poland

Degraded and restituted towns in Poland
Origins, development, problems

Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce
Geneza, rozwój, problemy

Krzysztofik, R., & Dymitrow, M. (Eds.) (2015). Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneva, rozwój, problemy. Gothenburg: University of Gothenburg.

Abstract

One of the less known problems in settlement geography is the issue of so-called degraded and restituted towns. This lack of reconnaissance, however, is perhaps less the result of the towns' scarcity than their specificity of being 'awarded' or 'deprived of' an urban label by means of strictly socio-political actions. Degraded and restituted towns, hence, are spatial units made 'rural' or 'urban' instantaneously, irrespective of their de facto state along what is widely considered a gradual path of (de)urbanization. Instead, they become compartmentalized into two constructed spatial categories that have survived the onslaught of material transformations and philosophical repositioning.

While 'rural' and 'urban' are conceptual binaries that certainly need to be treated with caution, their cultural salience may cause tangible consequences within national administrative systems that abide by a formalized rural-urban distinction. This issue becomes particularly important for settlements that clearly transcend any imagined rural-urban divide, i.e. those, whose material and immaterial characteristics seem counterfactual to their assigned category. It is also crucial in formal practices designed to avert such counterfactualities, but whose randomness of approach more creates confusion than helps straighten out a historical concoction. Both processes, nonetheless, lend 'urbanity' and 'rurality' a resonance of objectivity that justifies their use as guides for a host of developmental endeavors, despite subverting a much more intricate reality. Degraded and restituted towns are direct derivatives of this.

Drawing on the above-mentioned irreconcilabilities, the aim of this book is to present and scrutinize degraded and restituted towns through the example of Poland, where these towns occupy a special niche. For one, Poland, due to its chequered and variegated history, is home to a conspicuously large number of degraded (828) and restituted (240) towns; for another, Poland's relentlessness of formalizing 'urbanity' as a category of statistical, political and cultural guidance has a direct bearing on the lives of the towns' residents.

Realizing the intricacy of degraded and restituted towns in the face of commonplace rural-urban ideations, the editors and the 17 contributing Authors of this book have made an effort to capture the towns' complexity with special foci on their shrouded origins, developmental specificities and incurred problems. Owing to the involvement of researchers from different scientific disciplines and subdisciplines, the undertaken project has helped elucidate the problem from multiple perspectives: spatial, social, demographic, economic, environmental, historical, architectural, cultural, legal and philosophical. Allocated into 17 chapters, not only have the presented interpretations allowed for a first interdisciplinary synthesis on the topic, but they also helped outline some prospective directions for future research. Moreover, collecting materials of such diversity into an amalgamated whole has helped identify specific discourses that enwrap the concept of "urbanity" when seen through its oscillations within formal contexts, and to which degraded and restituted towns serve as expendable game pieces.

By combining knowledge arrived at through epistemologically different approaches, the incremental contribution of this book as a whole could be summarized in two attainments:

- a) extending theoretical frameworks used to study degraded and restituted towns in terms of definition, conceptualization and assessment of predispositions for future development on account of their spatial, legal, socio-economic and historical characteristics;
- b) initiating an anticipated discussion on a number of important and current topics related to the practices of degradation and restitution that have not received adequate attention, e.g., the urbanity-vs.-rurality paradox, the changeability of human settlement forms vs. the consequences of rigid spatial categorizations; the role of various actors in shaping the socio-economic reality under the guise of an ossified binary; or identifying spatio-conceptual conflicts as future challenges for local, regional and national policy.

Keywords: degraded towns, restituted towns, urbanity, rurality, formalization, Poland.

Krzysztofik, R., & Dymitrow, M. (Eds.) (2015). Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneva, rozwój, problemy. Gothenburg: University of Gothenburg.

Abstrakt

Jednym z oryginalnych problemów badawczych osadnictwa jest zagadnienie miast zdegradowanych i restytuowanych. Oryginalność nie wynika jednak w tym przypadku z jego unikatowości, lecz z interpretacji rzeczywistości według kryterium formalnoprawnego. Miasta zdegradowane i restytuowane to bowiem te ośrodki, które w określonym czasie straciły lub odzyskały swój miejski status. Innymi słowy przestały być lub ponownie zaczęły być zaliczane do tej grupy miejscowości, dla której wg nomenklatury prawno-administracyjnej przyjęto termin – „miasto”.

Przyjęcie tylko takiego kryterium w naturalny sposób powoduje rozdźwięk tam, gdzie decyzje o degradacji lub restytucji statusu miejskiego były lub są ustanawiane na wyrost względem kryteriów ekonomicznego, demograficznego czy przestrzennego. Z innego punktu widzenia złożoność koncepcji „miasto” i „wieś” została tu dodatkowo skomplikowana nierzadką arbitralnością decyzji urzędniczych, co miało nie tylko znaczenie formalne, ale w sposób oczywisty wpływało i wpływać może na realne możliwości rozwoju miast zdegradowanych i restytuowanych.

Celem prezentowanej książki jest przybliżenie zagadnienia miast zdegradowanych i restytuowanych na obszarze Polski, gdzie problem ten ma wymiar szczególny. Po pierwsze, miast takich jest relatywnie dużo (odpowiednio 828 i 240). Po drugie, Polska jest jednym z nielicznych krajów europejskich, gdzie kryterium formalnoprawne ma tak wielkie znaczenie. Autorzy książki starali się naświetlić ten problem, nawiązując do takich ogólnych kwestii jak geneza miast zdegradowanych i restytuowanych, specyfika ich rozwoju i przemian oraz problemy przed jakimi stoją. Wymienione kwestie dzięki zaangażowaniu badaczy reprezentujących różne subdyscypliny naukowe zaprezentowano wielowątkowo. W 17 częściach książki omówiono tytułowe zagadnienia zarówno od strony przestrzennej, jak i społecznej, demograficznej, ekonomicznej, przyrodniczej, historycznej, architektonicznej, kulturowej, prawnej czy semantycznej. Taki sposób interpretacji pozwolił nie tylko na dokonanie częściowej syntezy tego zagadnienia. Stanowił również ważny atrybut w określeniu wyzwań przed jakimi stoją badacze zajmujący się tą tematyką. Ważnym zadaniem książki była również analiza dyskursu okalającego pojęcia „miasto” i „miejskość” w kontekście ich formalnoprawnych uwarunkowań.

Autorzy rozdziałów zaprezentowali nie tylko określony fragment wiedzy i wyjaśnień dotyczących miast zdegradowanych i restytuowanych, ale także poprzez mniej lub bardziej wyeksponowane poglądy, wnieśli pewien wkład w:

- a) rozwinięcie teoretycznych ram pojęcia miasta zdegradowanego i restytuowanego w zakresie ich definiowania, możliwości rozwojowych, czy w końcu różnych typologii i podziałów uwypuklających ich różnorodność pod względem przestrzennym, formalnoprawnym, społeczno-ekonomicznym czy historycznym;
- b) podjęcie oczekiwanej dyskusji na wiele ważnych i aktualnych tematów, takich jak: „miejskość a wiejskość”, zmienność osadnictwa i jej konsekwencje, rola różnych grup interesariuszy w kształtowaniu rzeczywistości społeczno-ekonomicznej i przestrzennej czy konflikt przestrzenny jako wyzwanie dla polityki miejskiej i regionalnej.

Słowa kluczowe: miasta zdegradowane, miasta restytuowane, miejskość, wiejskość, formalnoprawność, Polska.

Contents / Spis treści

Preface	xi
Słowo wstępne	xiii
<i>Robert Krzysztofik, Mirek Dymitrow</i>	
Research on degraded and restituted towns: Overview and state-of-the-art	1
Miasta zdegradowane i restytuowane. Istota problemu i zakres badań	5
<i>Ewa Dawidejt-Drobek, Wiesław Drobek</i>	
Cultural aspects of urban restitution in Poland	37
Kulturowe aspekty restytucji praw miejskich w Polsce	39
<i>Mirek Dymitrow</i>	
The concept of urbanity in light of the municipal reform in interwar Poland	61
Pojęcie miejskości w świetle reformy gminnej w Polsce międzywojennej	65
<i>Barbara Konecka-Szydłowska</i>	
Restituted towns and their socio-economic conditions for development	117
Spółeczno-gospodarcze uwarunkowania rozwoju miast restytuowanych	119
<i>Robert Krzysztofik</i>	
Like Phoenix from the ashes, like David and Goliath... Niwka – a story of decline, rebirth and political confrontations	139
Jak Feniks z popiołów, jak Dawid z Goliatem... Regres, odradzanie się i konfrontacje prawno-administracyjne Niwki	143
<i>Iwona Kantor-Pietraga, Robert Krzysztofik, Tomasz Spórna</i>	
Degraded feudal urban agglomerations in Poland	159
Zdegradowane feudalne aglomeracje miejskie w Polsce	163
<i>Robert Szymytkie, Robert Krzysztofik, Mirek Dymitrow, Iwona Kantor-Pietraga, Jolanta Pełka-Gościńskiak, Tomasz Spórna, René Brauer</i>	
Degraded towns and urban abandonment	185
Miasta zdegradowane a procesy opustoszenia	189
<i>Elżbieta Przesmycka</i>	
Degraded and restituted towns of the Lublin region and their spatio-architectural transformations	209
Przeobrażenia przestrzenne i architektoniczne zdegradowanych i restytuowanych miast Lubelszczyzny	211

<i>Dariusz Sokołowski</i>	
Functional differentiation of degraded and restituted towns to the background of other similarly sized towns and villages in Eastern Poland	249
Zróźnicowanie funkcjonalne miast zdegradowanych i restytuowanych na tle miast i wsi podobnej wielkości w Polsce Wschodniej	251
<i>Weronika Dragan, Marta Chmielewska</i>	
Restituted towns in the face of 21 st -century demographic changes	271
Miasta restytuowane w obliczu przemian demograficznych w XXI wieku	273
<i>Robert Szmytkie</i>	
Degraded towns in Poland as potentially new towns	295
Miasta zdegradowane w Polsce jako potencjalne nowe miasta	299
<i>Hanka Zaniewska, Maria Thiel, Norbert Dąbkowski</i>	
Creating a new identity for small restituted towns – some problems	319
Problemy kształtowania nowej tożsamości restytuowanych małych miast	321
<i>Robert Krzysztofik, Mirek Dymitrow, Iwona Kantor-Pietraga, Tomasz Spórna</i>	
The concept of urban hibernation: Scientific note	347
Koncepcja hibernacji miast. Notatka naukowa	351
<i>Mirek Dymitrow</i>	
Deconstructing the discourse of degradation	355
Dyskurs degradacji miast w Polsce: próba dekonstrukcji	361
<i>Tomasz Spórna, Robert Krzysztofik, Mirek Dymitrow</i>	
Degraded and restituted towns in numbers	367
Miasta zdegradowane i restytuowane w liczbach	369
<i>Tomasz Spórna, Robert Krzysztofik, Mirek Dymitrow</i>	
Degraded and restituted towns on maps	423
Miasta zdegradowane i restytuowane na mapach	425
<i>Mirek Dymitrow, Robert Krzysztofik</i>	
Degradation and restitution: Understanding the concept of urbanity through its oscillations within formal contexts	443
Degradacja i restytucja jako pryzmaty pojęcia miejskości w kontekście jego formalnoprawnej zmienności	453
Contributors	462
Autorzy	464

Degradation and restitution: Understanding the concept of urbanity through its oscillations within formal contexts

Mirek Dymitrow, Robert Krzysztofik

Introduction

Degradation and restitution – two sides of the same coin, tossed throughout history in the hands of vindictive czars, avaricious mayors, optimistic locals, reverent traditionalists and incompetent evaluators. But what do these concepts actually mean and what are their implications for future research? At least one aspect is clear: both degradation and restitution revolve around the concept of urbanity, but the way their involvement contributes to the understanding of urbanity varies greatly, and so do ways in which the subject can be approached theoretically, methodologically and empirically.

Undertaking a project of compiling recent works by the most prominent researchers active in this still relatively narrow field into a coherent whole has helped assess trends, undeveloped paths and unresolved issues that need further attention. In this concluding chapter, our aim is to outline the state-of-the-art within the deliberated subject in order to identify challenges for future research.

State-of-the-art

In the introductory chapter, *R. Krzysztofik* and *M. Dymitrow* (2015) outline past trends in this area, compiling them into twelve principal directions. Degraded and restituted towns have been studied in the theoretical realm of various urbanization processes and as elements of the concept of rural-urban continuum. They have also served as objects of historical-geographical studies,

Dymitrow, M., & Krzysztofik, R. (2015). Degradation and restitution: Understanding the concept of urbanity through its oscillations within formal contexts / Degradacja i restytucja jako pryzmaty pojęcia miejskości w kontekście jego formalnoprawnej zmienności, [In] Krzysztofik, R., & Dymitrow, M. (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy. Gothenburg: University of Gothenburg, pp. 443–451 / 453–461.

with both stronger and weaker bonds to contemporaneity, sometimes with holistic, multiaspectual ambitions. In a dynamic approach, the focus has been on functional, spatial, socio-economic, administrative, demographic, and developmental aspects associated with degraded and restituted towns. Moreover, occasional studies have touched upon discursive and ontological issues of the concept of urbanity in the context of its formal manifestations. While certain directions are well-researched, others are only unfolding as new theoretical and methodological approaches become available.

The concept of urbanity as seen through the prism of degradation and restitution is often evaluated on account of objective indicators that can be measured, indexed and compared. Reflective of positivist geography, such an approach helps bring order into the vague reality of urbanities and ruralities, and to unravel hidden paradoxes when these realities become elevated onto the formal arena. The following two chapters are indicative of this tradition.

Drawing on the concept of rural-urban continuum, *D. Sokołowski* (2015) investigates the functional dimension of degraded and restituted towns in eastern Poland. Using quantitative methods of comparison, D. Sokołowski confirms that many degraded towns are functionally similar to similarly sized formal towns, while differences between degraded towns and similarly sized villages, both of which perform administrative functions, lie mainly in the morphological and social dimensions.

Indicative of these assumptions, *R. Szmytkie* (2015), in his chapter, investigates the restitutorial potential of the largest degraded towns. Zeroing in on population numbers in the context of regional characteristics, R. Szmytkie proposes a number of alterations to the current list of towns in Poland in light of the incumbent criteria of urbanity. Effectively, both D. Sokołowski's and R. Szmytkie's findings confirm the well-known irreconcilability surrounding the rural-urban vehicle in different conceptual traditions and discursive contexts.

Considering population statistics as one of the more important indicators of the concept of urbanity, *W. Dragan* and *M. Chmielewska* (2015) look into the development paths of select restituted towns. Acknowledging that an increase in a town's population is a telltale of its development, the encountered lack of this quality brings forth questions about the purposefulness of restitution. Although migratory trends and overall decreases in nativity should not be underestimated, the Authors' findings help question the prevalent discourse of restitution through in-depth demographic analyses.

The notion that restitution must not necessarily be the land of milk and honey is also raised by *B. Konecka-Szydłowska* (2015), who brings forth the largely unexamined dimension of the effects of restitution. While restitution is often considered the crowning of a due process (as seen in the many studies focusing on which degraded towns should be restituted), research on its actual

socio-economic effects is seldom undertaken, not least due to the more laborious methods involved. Using questionnaire surveys, one of B. Konecka-Szydłowska's most important contributions points to restitution as an intricate nexus of divergent views, if only between the residents of the restituted town and the residents of its hinterland, or between the discourse of restitution and its objective tangibles.

While the preceding chapter timidly points to the cultural tenor underlying the concept of restitution, this dimension is sumptuously explored in *E. Dawidejt-Drobek* and *W. Drobek's* (2015) chapter. Departing from a holistic view of urbanity whose complexity of components can be narrowed to the concept of cultural heritage, the Authors encapsulate 'urbanity' as predominantly a value. By doing so, the Authors reinforce the now popular line of research inspired by the cultural turn in geography, which sees the rural-urban distinction as a virtual phenomenon constructed socially by various actors in terms of idylized meanings, negotiations and dominance.

Further expanding this cultural dimension, *E. Przesmycka* (2015) offers an in-depth historical analysis of the intricate spatial and architectural transformations that have taken place in degraded and restituted towns from their very beginnings to the present day. Combining descriptive techniques with a critical take on what goes on in the public spaces of the more hidden and less 'glamorous' towns of eastern Poland (so-called Poland B), E. Przesmycka provides an interesting dialectic, which nonetheless offers valuable tools to scrutinize the complicated situation through an architect's observant eye.

Extending the architectural perspective to the realm of local perception, *H. Zaniewska*, *M. Thiel* and *N. Dąbkowski* (2015) reconnoiter the concept of place identity in the context of newly restituted towns. Assuming a humanistic perspective, the Authors focus on urbanity as a primarily mental concept constructed by years of accretion of cultural, historical and social factors. Through well-surveyed and richly contextualized case studies, the Authors accentuate the need for initiatives set to harbor the new identities of towns ignited by the mobilizing effects of restitution.

Exploring this cultural tenet further, *M. Dymitrow* (2015a) takes on a postmodern outlook on the concept of urbanity and instead analyzes 'degradation' as a particular discourse. Assuming that any idea – including that of 'urbanity' – extends beyond sheer terminology, concepts, hence, are associated with large-scale theoretical commitments about the philosophy of mind and language that need to be deconstructed in order to understand the values they imbue, and the support those values play in the doing of things. In that vein, M. Dymitrow points to five discursive filters that often obstruct a nuanced understanding of the concepts of degradation and restitution, and overly influence how they are being researched.

Differences in ontology notwithstanding, degraded towns are per definition a testimony of past relations. Hence, in order to understand the foundation of the undertaken subject we need to dig into the past for clues of context, prevailing regimes and social relations. With that ambition, *I. Kantor-Pietraga, R. Krzysztofik* and *T. Spórna* (2015) unfold in their chapter the little-known phenomenon of feudal urban agglomerations when seen through the prism of degradation. Confirmative of some more universal principles that generate urbanization processes to this very day, the described phenomenon makes an important contribution to both historical geography and settlement geography in general.

‘Urbanization’ is a concept that involves both material and conceptual components of societal transformation. While the term ‘urban’ is widely associated with the commonly used terms ‘town’ and ‘city’, irreconcilability between the formal label and the material container can sometimes be striking. Poland’s legacy of long-term occupation inevitably made it a crucible of terminological inconsistencies in regard to its definition of ‘urbanity’. This intricate issue is explored and systematized by *M. Dymitrow* (2015b) in his account of a municipal reform in interwar Poland that put an end to a chaotic state, which to this very day is subject to frequent misconceptions.

Historical accounts are not only important for outlining some broader processes of urbanization. Up-close, in-depth, and detailed examinations of particular towns, including their related contextual conditions, provide invaluable insights into what really happened, given that qualitative information is often lost when knowledge is scaled up and generalized. One such example is presented by *R. Krzysztofik* (2015) in his salient account of the town of Niwka, which rose like a Phoenix only to lose the battle of urban dominance in true David-and-Goliath fashion; a story that combines the phenomena of degradation, failed secession and eventual incorporation into a fascinating whole.

Degradation must not always lead to a state of ‘hidden urbanity’ waiting to erupt by means of formal justification; sometimes degradation may eventually lead to abandonment. Considering urban abandonment as one of the most pertinent problems of both historical and urban studies, research on past cultural adaptations to various historical events serves as a valuable source of information about human responses to environmental change. Using Poland as an example, in their chapter, *R. Szmytkie, R. Krzysztofik, M. Dymitrow, I. Kantor-Pietraga, J. Pełka-Gościński, T. Spórna*, and *R. Brauer* (2015) systematize available knowledge about urban abandonment in Poland as well as clarify the dynamic interaction between degradation and abandonment in terms of societal responses to environmental change.

Although environmental changes must not always lead to abandonment, they are capable of deflecting a town’s developmental trajectory to the point of initiating a process of urban disintegration, which often incites formal sanc-

tioning. Contrarily, a town in a state of decline can re-emerge at a later stage when resuscitated by completely different functional stimulants, and, consequently, take on a new course of dynamic development. In response to the lack of theory-building in studies dealing with degraded and restituted towns (which tend to be descriptive or confirmative), *R. Krzysztofik, M. Dymitrow, I. Kantor-Pietraga and T. Spórna* (2015) launch the concept of urban hibernation to explain the multifaceted state of decline experienced by many small towns, and which often coincides with the phenomena of degradation and restitution.

Lastly, the volatility of the concept of urbanity in Poland is shown by *T. Spórna, R. Krzysztofik and M. Dymitrow* (2015a, 2015b), who present its innumerable formal fluctuations throughout history – in numbers and on maps. Their two graphic chapters also provide a substantial amount of instructive data material that can be used for a wide variety of purposes.

Future challenges

Understanding the concept of urbanity through its oscillations within formal contexts involves a specific perspective, which adds to the plurality of interpretations of what urbanity might be, what it does, in what way, for whom, and why. The notions of degradation and restitution are particularly instructive in this respect as they help chip into the conceptual debate on the problems arising from the cultural imposition of the rural-urban divide onto the formal arena and – vice versa – on the implications of formalizing a largely cultural construct.

In terms of delimitation, Poland proves a rewarding object of study; and this is not because Poland has in some way become exempt from the blurring of whatever might be considered rural and urban characteristics. If rural-urban blurring were the focal point, virtually any country could make a viable case, given that changes characterized as civilizational progress along an imagined rural-urban axis are observable throughout the entire world. Instead, Poland offers a research-friendly climate on the topic because of the culturally conditioned ubiquity of ‘rural-urban talk’ that goes on there. Thus, while choosing Poland as an interesting delimitation was the easy part, the second, more challenging one, is to look into ways in which degradation and restitution as conceptual lenses can make a difference for research, planning and the society at large.

Reflective of the subtitle of this book – *Origins, Development, Problems* – in this concluding chapter, we make a timid attempt at summarizing the most significant challenges for future research, as indicated through the width and depth of the preceding chapters.

Origins

Reminiscent of George Orwell's (1949) aphorism "*who controls the past controls the future*", we stress the importance of research into the origins of degraded and restituted towns in order to understand the socio-economic context that has shaped their current situation. There are far too many misunderstandings and misconceptions accompanying the concepts of degradation and restitution today. For the most part, the origins of towns are enshrouded in history, but arbitrary confabulations associated with those origins are eagerly exploited for contemporary purposes, and dissipated as objective truths. It is hence important to separate myth from accounts based on scrupulous and transparent research based on first-hand archival documentation and compelling historiographical deduction. This is particularly true of narratives embracing issues of justice, democracy and power, as often is the case with the rural-urban discourse in Poland.

Development

The concepts of urbanity and rurality are often accompanied by stories of demise and success; in other words, they are not value-free. Seeing urbanization as a process that transforms societies, an important derivative is to investigate how formalization and change interact. As of now, there is still a dearth of studies that would look into how stories of degradation and restitution actually affect socio-economic change and thus steer development into certain – desired or undesired – outcomes. In this respect, the main challenge is to pinpoint spaces distinguished enough by their own causal forces that they can be merit a certain label, as opposed to "losing" or "acquiring" a label, irrespective of what that label actually means and does. As researchers, we need to ask ourselves: Why do we study degraded and restituted towns? What is the relevance of such studies? Is there some discernable reason that would warrant those entities to be studied separately? In order to avoid creating artificial problems, we need to better isolate the linkage between development and the spatial label it purportedly embodies.

Problems

Finally, linear accounts of social phenomena may be convenient but seldom provide an appropriate abstraction. We must not unreflectively accept the transition "from urban to rural" and "from rural to urban" as propitious just because it has been sanctioned by a governmental decree. Far too many studies accept this sanctioning as a justifiable denominator of urbanity and rurality respectively, and, in all complacency, choose to forget about the 'real' world out there. More in-depth empirical studies on the problems both degradation and restitution may incur are needed. This pertains specifically to case-based

research dedicated to the perceptions of those closest to the effects of cultural convictions and normative perspectives brought on by the rural-urban distinction. In order to better understand and to more efficiently approach various labeled spatialities (“rural”, “urban” or else) we must not forget about the local stakeholders who live in those realities, and whose responses to formalized cultural constructs are just as important as those deduced in the confines of academia.

Afterword

Degradation and restitution are not one-dimensional concepts. As the plurality of topics undertaken in this publication shows, the concepts can be handled in a multitude of ways. The subject has been struggled with by a variety of researchers representing numerous disciplines: human geography, architecture, history, urban planning and heritage studies, to mention but a few. As each discipline comes with its own variety of ontological commitments, theoretical perspectives and methodological approaches, the results differ. But they all have one thing in common: they contribute to a deeper understanding of the often taken-for-granted concept of urbanity. Urbanity is complex, transient and indefinable and therefore increasingly elusive. In that light, understanding urbanity as it emerges, evolves, consolidates, ruptures and finally reconstitutes itself through the practices of degradation and restitution makes an invaluable asset to multispectral production of knowledge on various social processes and their inseparable geographical contexts.

References

- Dawidejt-Drobek E., Drobek W., 2015, Cultural aspects of urban restitution in Poland / Kulturowe aspekty restytucji praw miejskich w Polsce, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), *Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce*. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 37–38 / 39–59.
- Dragan W., Chmielewska M., 2015, Restituted towns in the face of 21st-century demographic changes / Miasta restytuowane w obliczu przemian demograficznych w XXI wieku, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), *Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce*. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 271–272 / 273–293.
- Dymitrow M., 2015a, Deconstructing the discourse of degradation / Dyskurs degradacji miast w Polsce: próba dekonstrukcji, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), *Degrad-*

ed and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Genez, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 355–359 / 361–366.

- Dymitrow M., 2015b, The concept of urbanity in light of the municipal reform in interwar Poland / Pojęcie miejskości w świetle reformy gminnej w Polsce międzywojennej, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Genez, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 61–63 / 65–115.
- Kantor-Pietraga I., Krzysztofik R., Spórna T., 2015, Degraded feudal urban agglomerations in Poland / Zdegradowane feudalne aglomeracje miejskie w Polsce, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Genez, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 159–161 / 163–183.
- Konecka-Szydłowska B., 2015, Restituted towns and their socio-economic conditions for development / Społeczno-gospodarcze uwarunkowania rozwoju miast restytuowanych, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Genez, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 117–118 / 119–138.
- Krzysztofik R., 2015, Like Phoenix from the ashes, like David and Goliath... Niwka – a story of decline, rebirth and political confrontations / Jak Feniks z popiołów, jak Dawid z Goliatem... Regres, odradzanie się i konfrontacje prawno-administracyjne Niwki, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Genez, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 139–141 / 143–158.
- Krzysztofik R., Dymitrow M., 2015, Research on degraded and restituted towns: Overview and state-of-the-art / Miasta zdegradowane i restytuowane. Istota problemu i zakres badań, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Genez, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 13–15 / 16–40.
- Krzysztofik R., Dymitrow M., Kantor-Pietraga I., Spórna T., 2015, The concept of urban hibernation: Scientific note / Koncepcja hibernacji miast. Notatka naukowa, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Genez, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 347–349 / 351–353.
- Orwell G., 1949, *Nineteen Eighty-Four*. A novel. London: Secker & Warburg.
- Przesmycka E., 2015, Degraded and restituted towns of the Lublin region and their spatio-architectural transformations / Przeobrażenia przestrzenne i architektoniczne zdegradowanych i restytuowanych miast Lubelszczyzny, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Genez, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 209–210 / 211–247.

- Sokołowski D., 2015, Functional differentiation of degraded and restituted towns to the background of other similarly sized towns and villages in Eastern Poland / Zróżnicowanie funkcjonalne miast zdegradowanych i restytuowanych na tle miast i wsi podobnej wielkości w Polsce Wschodniej, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 249–250 / 251–269.
- Spórna T., Krzysztofik R., Dymitrow M., 2015a, Degraded and restituted towns in numbers / Miasta zdegradowane i restytuowane w liczbach, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 367–368 / 369–422.
- Spórna T., Krzysztofik R., Dymitrow M., 2015b, Degraded and restituted towns on maps / Miasta zdegradowane i restytuowane na mapach, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 423–424 / 425–442.
- Szmytkie R., 2015, Degraded towns in Poland as potentially new towns / Miasta zdegradowane w Polsce jako potencjalne nowe miasta, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 295–297 / 299–318.
- Szmytkie R., Krzysztofik R., Dymitrow M., Kantor-Pietraga I., Pełka-Gościński J., Spórna T., Brauer R., 2015, Degraded towns and urban abandonment / Miasta zdegradowane a procesy opustoszenia, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 159–161 / 163–183.
- Zaniewska H., Thiel M., Dąbkowski N., 2015, Creating a new identity for small restituted towns – some problems / Problemy kształtowania nowej tożsamości restytuowanych małych miast, [In] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (Eds.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, pp. 319–320 / 321–346.

Degradacja i restytucja jako pryzmaty pojęcia miejskości w kontekście jego formalnoprawnej zmienności

Mirek Dymitrow, Robert Krzysztofik

Wstęp

Degradacja i restytucja to dwie strony tego samego medalu, przekładanego z rąk do rąk na osi czasu przez mściwych carów, chciwych burmistrzów, optymistycznych mieszkańców, nieugiętych tradycjonalistów, czy choćby państwowych, nie zawsze całkiem kompetentnych urzędników. Ale co oznaczają te pojęcia w rzeczywistości i jakie są ich konsekwencje dla przyszłych badań? Co najmniej jeden z aspektów jest jasny: zarówno degradacja, jak i restytucja koncentrują się wokół pojęcia miejskości. Niemniej jednak jej rozumienie może być bardzo zróżnicowane, i nie tylko w kontekście bogatej palety ujęć – teoretycznych, metodologicznych czy empirycznych.

Stąd też podejmując się kompilacji prac badaczy zajmujących się tą tematyką założono, że pozwoli to na dokonanie pewnej próby ujęcia w spójną całość dotychczasowych trendów, ale także „nieprzetartych” do końca ścieżek, czy w końcu wyzwań stojących przed tym zagadnieniem. Celem tego rozdziału jest zatem podsumowanie aktualnego stanu wiedzy w kwestii miast zdegradowanych i restytuowanych w świetle wkładu naukowego niniejszej książki.

Aktualny stan wiedzy

W rozdziale pierwszym *R. Krzysztofik* i *M. Dymitrow* (2015) dokonują próby wyznaczenia dwunastu zasadniczych kierunków badawczych w zakresie rozumienia problematyki miast zdegradowanych i restytuowanych, ale także ważnego dla tych pojęć tła, które stanowi koncepcja kontinuum wiejsko-

Dymitrow, M., & Krzysztofik, R. (2015). Degradation and restitution: Understanding the concept of urbanity through its oscillations within formal contexts / Degradacja i restytucja jako pryzmaty pojęcia miejskości w kontekście jego formalnoprawnej zmienności, [In] Krzysztofik, R., & Dymitrow, M. (Eds.), *Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce*. Geneza, rozwój, problemy. Gothenburg: University of Gothenburg, pp. 443–451 / 453–461.

miejskiego. Co ważne także w wyznaczaniu nowych wyzwań wskazuje się na stałą potrzebę widzenia holistycznej perspektywy wielodyscyplinarności. Z innej strony podkreśla się istotność ujęć przekrojowych (statycznych) i strukturalnych, z drugiej zaś tych o charakterze dynamicznym. Wskazano także na jeszcze inny podział, dobrze też widoczny w niniejszej monografii, a mianowicie ten, gdzie eksponowane są zarówno opracowania przeglądowe, jak i te mające charakter studiów przypadku.

Ujęcie pozytywistyczne w badaniach nad miastami zdegradowanymi i restytuowanymi przejawia się przede wszystkim w wyznaczaniu obiektywnych wskaźników, za pomocą których różne atrybuty „miejskości” mogą być mierzone, indeksowane i, co istotne, porównywane. Ujęcie to stanowi ważny, bo porządkujący aspekt badań nad koncepcją miejskości i wiejskości.

Opierając się na koncepcji kontinuum miejsko-wiejskiego, *D. Sokołowski* (2015) podkreśla funkcjonalny wymiar miast restytuowanych i zdegradowanych w Polsce Wschodniej. Wykorzystując w porównaniach metody ilościowe, *D. Sokołowski* potwierdza, że wiele zdegradowanych miast pod względem pełnionych funkcji posiada strukturę podobną do małych formalnie miejskich jednostek. W przypadku miast zdegradowanych pełniących funkcje administracyjne (gminne), różnice względem innych wsi gminnych mają głównie wymiar morfologiczny i społeczny.

Z kolei *R. Szmytkie* (2015), w swoim rozdziale, bada potencjał restytucyjny największych miast zdegradowanych. Uwzględniając cechy regionalne potencjału demograficznego, *R. Szmytkie* proponuje szereg zmian w aktualnej liście miast w Polsce. Wyniki badań zarówno *R. Szmytkie* jak i *D. Sokołowski* potwierdzają znaną w różnych tradycjach i kontekstach koncepcyjnych sprzeczności wynikające z płynności pojęć wsi i miasta.

W. Dragan i *M. Chmielewska* (2015), uwzględniając wskaźniki zaludnienia i wybranych cech demograficznych, zagłębiły się natomiast w kwestie zasadności restytucji statusu miejskiego. Dysonans decyzyjny w przekonaniu Autorów wyłania się zwłaszcza w tych przypadkach, gdzie widoczne są zarówno ubytki ogółu ludności, jak i negatywne trendy w zakresie dwóch głównych składowych dynamiki ludności – ruchu naturalnego i migracyjnego.

Pogląd, że restytucja przywilejów miejskich nie musi być koniecznym wyznacznikiem „krajiny mlekiem i miodem płynącej” został też dobrze uwypuklony w rozdziale *B. Koneckiej-Szydłowskiej* (2015). Autorka w czytelny sposób dokumentuje sytuację miast restytuowanych w zakresie wybranych cech społeczno-gospodarczych, wskazując na różne oblicza ich przemian po uzyskaniu statusu miejskiego. *B. Konecka-Szydłowska* wykorzystywała w swoim opracowaniu pracochłonną metodę badań ankietowych. Trud włożony w to opracowanie zapoczątkował niewątpliwie ważnymi wnioskami mającymi także wyraźny wymiar pozaakademicki i mogącymi stanowić ważny atrybut dla lokalnych

polityk i strategii realizowanych w miastach małych, w tym przede wszystkim tych restytuowanych.

O ile w poprzednim rozdziale kwestie kulturowe zostały jedynie zaanon-sowane to rozdział *E. Dawidejt-Drobek* i *W. Drobka* (2015) poświęca tej kwestii zasadniczą uwagę. Kluczowym aspektem badań rozdziału jest koncepcja dziedzictwa kulturowego w kontekście miast zdegradowanych: jako element stanowiący o przewadze tych miejscowości w krajobrazie osadniczym z jednej strony, z drugiej zaś stanowiący o konstytucji miejskości jako wartości określających *per se*.

W podobnym tonie utrzymane jest studium *E. Przesmyckiej* (2015). Autorka prezentuje pogłębione studium historyczno-urbanistyczne dotyczące miast historycznej Lubelszczyzny. Niewątpliwym walorem tego opracowania jest płynne przejście z opisu genetyczno-historycznego na krytyczną analizę przemian urbanistyczno-architektonicznych w miastach zdegradowanych i restytuowanych. Autorka podkreśla, że wzorce z dużych miast nie zawsze są korzystne dla skali i charakteru małego miasteczka.

Aspekt architektoniczno-urbanistyczny stanowi także kontekst wyjaśnień w rozdziale *H. Zaniewskiej*, *M. Thiel* i *N. Dąbkowskiego* (2015). Szczególnie istotna w niniejszym rozdziale jest integracja elementów definiujących specyfikę architektoniczną analizowanych układów małomiasteczkowych z kwestiami czynników społecznych, kulturowych i historycznych jako atrybutów w procesie ponownego umiastowienia. Sens restytucji miast został tu dość wyraźnie dookreślony dziedzictwem kultury materialnej analizowanych przez Autorów miejscowości.

Interesujący w kontekście większości prezentowanych studiów jest krótki rys *M. Dymitrowa* (2015a). Autor analizuje kwestię miast zdegradowanych i restytuowanych w konwencji postmodernistycznej. Stwierdza między innymi, że pojęcie „miejściowości” wykracza poza samą terminologię i definicje stosowane w tym zakresie, sprowadzając je do roli specyficznego dyskursu kreującego omawiane zjawisko. W celu poszerzenia koncepcji miejskości w ujęciu dyskursywnym, M. Dymitrow proponuje pięć swoistych filtrów interpretacyjnych, które pomogą lepiej zrozumieć tę specyfikę.

Czy zagadnienie miast zdegradowanych może mieć przeniesienie do ogólnych założeń geografii osadnictwa? Próby odpowiedzi na to pytanie w kontekście zdegradowanych aglomeracji miejskich poszukują w swoim rozdziale *I. Kantor-Pietraga*, *R. Krzysztofik* i *T. Spórna* (2015). Ścieżki powstawania i formalnoprawnych degradacji dawnych aglomeracji miejskich stanowią także ważne *memento* podkreślające fakt, iż stagnacja lub (i) regres może dotyczyć nie tylko miasta, ale także, wydawać by się mogło, silniej umocowanej w przestrzeni geograficznej – aglomeracji miejskiej.

Jak skomplikowane mogą być ścieżki urbanizacji Polski, także tej w wymiarze prawno-administracyjnym, pokazuje rozdział *M. Dymitrowa* (2015b)

poświęcony reformie gminnej z okresu międzywojennego. Autor omawiając szczegółowo istotę tej reformy, uwypukla jednocześnie liczne niekonsekwencje w istniejącej kategoryzacji miejscowości z formalnego punktu widzenia, a odnoszące się do m.in. takich ważnych kwestii jak: miasto uprawomocnione, status miejski, gmina miejska czy miejscowość klasyfikowana administracyjnie jako miasto.

Rozważania nad przeszłością miast zdegradowanych i restytuowanych ważne są także z punktu widzenia jednostkowego. Ważne, aby pewne mechanizmy widzieć w sposób systemowy, ale równie istotne jest to, aby je dostrzeżać na poziomie elementarnym. Jest to istotne, zwłaszcza wtedy, gdy jednostkowe dzieje urbanizacji są skomplikowane i mają dość specyficzny charakter. Takim przykładem była niewątpliwie Niwka, dzisiejsza dzielnica Sosnowca, której specyficzne dzieje umiastowienia *R. Krzysztofik* (2015) porównuje z jednej strony do walki „Dawida z Goliatem”, z drugiej zaś do mitycznego Feniksa „odradzającego się z popiołów”.

W większości przypadków degradacja prawno-administracyjna oznacza dalsze trwanie miejscowości, nawet jeśli utracie praw miejskich towarzyszy regres społeczno-ekonomiczny. Przypadki, gdy za degradacją następuje opustoszenie miasta, zaprezentowano w rozdziale opracowanym przez *R. Szmytkie, R. Krzysztofika, M. Dymitrowa, I. Kantor-Pietragę, J. Pełkę-Gościński, T. Spórnę* oraz *R. Brauera* (2015). Celem tej części książki była próba pewnego usystematyzowania procesów pustoszenia miast, ze szczególnym uwzględnieniem przykładowych ścieżek tego procesu opracowanych dla wybranych miejscowości Polski.

Jakkolwiek zmiany środowiska nie zawsze muszą prowadzić do zjawiska opustoszenia, to mają stałą zdolność do odchylenia trajektorii rozwojowych miast aż do takiego momentu dezintegracji, który stanowić może tło realnej utraty praw miejskich. Proces ten może mieć też przebieg odwrotny. Miasto, które jest w stanie regresu, może dzięki nowym funkcjom odwrócić negatywny trend przemian społeczno-ekonomicznych. Próbując ująć ogół tych zjawisk, które jak dotąd nie doczekały się (poza opisowymi) wyjaśnień modelowych, *R. Krzysztofik, M. Dymitrow, I. Kantor-Pietraga* i *T. Spórna* (2015) zaproponowali zatem ostatnio koncepcję hibernacji (małych) miast. Koncepcja ta w wielu miejscach nawiązuje do istoty zjawisk degradacji i restytucji miast.

Wreszcie, dwa rozdziały stawiają sobie za cel statystyczne i graficzne usystematyzowanie miast zdegradowanych i restytuowanych. Rozdziały mają, odpowiednio, charakter liczbowy i kartograficzny, uzupełnione pomocniczym komentarzem w analizie prezentowanych tabel i rycin. Rozdziały te, opracowane przez *T. Spórnę, R. Krzysztofika* i *M. Dymitrowa* (2015a, 2015b), stanowią także dobry punkt wyjścia dla dalszych badań nad analizowanymi w książce dwiema kategoriami miejscowości.

Ogół zaprezentowanych w książce problemów nie rozwiązuje oczywiście wszystkich kwestii związanych z zagadnieniem miast zdegradowanych i restytuowanych. Tworzy jednakże, w naszym przekonaniu, ważne tło do dalszych rozważań nad tymi zagadnieniami oraz nad przemianami osadnictwa w ogóle. Specyfika Polski i dziejów jej urbanizacji dostarcza także interesującego kontekstu do badań europejskich. Nigdzie poza Polską problem miast zdegradowanych i restytuowanych nie ma tyle konotacji wobec przeszłości i teraźniejszości. To niewątpliwie ważny atrybut w badaniach nad urbanizacją Europy i jej złożonością. Z innej strony, poruszane w książce zagadnienia dość czytelnie wpisują się w bardziej ogólny dyskurs czym w ogóle jest „miasto”, jak je definiować, jaka jest rola kryterium prawno-administracyjnego, czy w końcu jak z jeszcze innych perspektyw można patrzeć na koncepcje kulturowych koncepcji „miasta” i „wsi”.

Wyzwania na przyszłość

Zrozumienie pojęcia „miejskości” w kontekście jego formalnoprawnej zmienności wymaga specyficznej perspektywy, ponieważ zmusza do wyjścia poza wygodne ramy eksplikacyjne: czym jest miasto, w jaki sposób, dla kogo i dlaczego. Zjawiska degradacji i restytucji są szczególnie ważne w przybliżeniu tej perspektywy, gdyż wyraźnie ilustrują efekty wtargnięcia kulturowego konstruktu „miasto – wieś” w sztywne struktury administracyjne.

Wychodząc z założenia, że w każdym kraju jesteście dociec specyfiki pojęcia miejskości, w przypadku Polski mamy dodatkowo, interesujący punkt odniesienia. Miasta zdegradowane i restytuowane, tak liczne w Polsce, stanowią bowiem swoiste soczewki, skupiające uwagę na kwestii miejskości i urbanizacji jako pojęciach podstawowych w geografii osadnictwa. Ale walorem badań nad tymi kategoriami miejscowości są także różne punkty odniesień i indywidualne postrzeganie badaczy podejmujących ten problem. Specyfiką polską jest też zapewne umocowanie tego problemu w historycznie uwarunkowanej lokalnej polityce miejskiej i regionalnej.

Wychodząc z powyższych założeń chcielibyśmy zatem w tym miejscu podjąć się nieśmiałej próby podsumowania w zakresie przyszłych wyzwań badawczych. Podzieliliśmy je zgodnie z podtytułem książki na trzy aspekty – genezę, rozwój i problemy.

W sprawie genezy

W sprawie degradacji i restytucji miast istnieje jeszcze sporo nieporozumień i niejasności. Ich interpretacyjny klucz chyba najlepiej oddaje orwellowski aforyzm: „*Kto kontroluje przeszłość, kontroluje także przyszłość*” (Orwell 1949). Jeśli tak, to jeszcze lepsze zrozumienie i pogłębienie badań nad proble-

matyką przeszłości miast i urbanizacji daje nam możliwość zbliżenia się do rzeczywistości społeczno-ekonomicznej i politycznej, która towarzyszyła i towarzyszy degradacji i restytucji miast. W tym kontekście celem pierwszorzędym powinno być przede wszystkim stworzenie stanu wiedzy, który byłby solidnym narzędziem w jej porządkowaniu i uściślaniu. Ważnym atrybutem tych badań powinny być szczególnie badania oparte na dokumentach archiwalnych.

W sprawie rozwoju

Istotę miejskości i wiejskości często wiąże się w publikacjach naukowych z sukcesem i upadkiem danej miejscowości. Mówiąc innymi słowami, kategorie miejskości i wiejskości nie są wolne od wartościowania. Jednak zagłębiając się w istotę procesu urbanizacji zwrócić należy uwagę, że takie szufladkowanie pojęć i nadawanie im znaczenia wartościującego jest nie tylko niecelowe w ogólnym ujęciu, ale w wielu przypadkach wręcz niezgodne z rzeczywistością. Z jednej strony bowiem zastanowić się wypada czy wiejskość może być gorsza/lepsza od miejskości, czy gorsze/lepsze są jedynie niektóre atrybuty tych cech, a jeśli gorsze to tylko w ujęciu subiektywnym. Z drugiej zaś strony w analizowanych zbiorach małymi miastami są często miejscowości wegetujące, a rozwijającymi się wsie. Wartościowanie w tym przypadku jest zatem dylematem podwójnym. Często w analizach dynamicznych i strukturalnych osadnictwa pojawia się swoista „etykieta” miasta bądź wsi. W kontekście powyższych stwierdzeń stawiamy zatem pewne pytania badawcze. Po pierwsze jak badać miasta zdegradowane i restytuowane, w których określeniu *per se* dokonujemy pewnego wartościowania? I po drugie, czy znajdujemy dalsze powody do ich wyróżniania, a jeśli tak, to jak doprecyzowywać kontekst ich indywidualności? Niezależnie od odpowiedzi na te pytania, które jak wierzymy będą miały swoje odzwierciedlenie w przyszłych badaniach, warto także zwrócić uwagę na to by w bardziej optymalny sposób separować związki przyczynowo-skutkowe oparte na „etykietach” od tych określających rzeczywistość geograficzną, społeczną czy gospodarczą.

W sprawie problemów

Jednym z kluczowych wyzwań stojących przed badaniami miast restytuowanych i zdegradowanych jest problem często bezrefleksyjnej akceptacji przejścia miejscowości z kategorii miast do wsi i na odwrót jako wyznaczników miejskości i wiejskości. Jakkolwiek liniowość w badaniach społecznych jest do pewnego stopnia „wygodnym” kontekstem analitycznym, to nie zawsze jednak tworzy obraz realnej rzeczywistości geograficznej. Jak już wspomniano, dobrym antidotum tak prezentowanych ujęć jest pogłębienie badań empirycznych do takiego stopnia szczegółowości, aby otrzymać obraz zbliżony do rze-

czywistego, możliwie najlepiej oddającego faktyczny stan funkcjonowania analizowanych miejscowości – w czasie i przestrzeni. Uwagi te w sposób szczególny dotyczą aspektów kulturowych w badaniach miejskości i wiejskości. W nich albowiem najłatwiej o wartościowanie i tworzenie etykiet. Warto także jeszcze głębiej pochylić się nad problemem miast zdegradowanych i restytuowanych w aspekcie lokalnym, zwracając uwagę na rolę tych pojęć w kreowaniu lokalnej tożsamości, lokalnej polityki czy lokalnych możliwości rozwoju. Ten lokalizm rozumiemy tu nie tylko jako atrybut badań akademickich, ale także jako ważne zadanie przedłużenia omawianego zagadnienia do poziomu wspólnot społecznych, których dyskurs „miasto – wieś” bezpośrednio dotyczy.

Posłowie

Pojęcia degradacji i restytucji nie są jednowymiarowe. Jak pokazały wyniki badań zaprezentowanych w niniejszej książce, zagadnienia te mają wiele ścieżek wyjaśniania, opisywania i dokumentowania. Z innej strony chcielibyśmy zwrócić uwagę, że w książce aspekty te podjęte zostały przez badaczy reprezentujących wiele dyscyplin i subdyscyplin: geografę, geografę historyczną, historię, architekturę, urbanistykę czy badania nad dziedzictwem kulturowym, by wymienić tylko kilka. Ponieważ każda z tych dyscyplin ma swoją specyfikę ontologiczną, stąd i różny musiał być efekt opracowań w zakresie teoretycznym, metodologicznym i empirycznym. Pomimo oczywistych różnic jest jednak jeden, ale za to kluczowy element wspólny – wszystkie one tworzą obraz pozwalający jeszcze lepiej zrozumieć istotę miejskości (i wiejskości): jej złożoność, kruchość, niejednoznaczność, ewolucjonizm, czy choćby próby pojęciowej konsolidacji. Niezwykle ważny jest także ogólny wkład prezentowanych opracowań na wiedzę o specyfice i przemianach zjawisk oraz procesów społecznych w ich nierozłącznym kontekście przestrzennym.

Literatura

- Dawidejt-Drobek E., Drobek W., 2015, Cultural aspects of urban restitution in Poland / Kulturowe aspekty restytucji praw miejskich w Polsce, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 37–38 / 39–59.
- Dragan W., Chmielewska M., 2015, Restituted towns in the face of 21st-century demographic changes / Miasta restytuowane w obliczu przemian demograficznych w XXI wieku, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Pol-

- sce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 271–272 / 273–293.
- Dymitrow M., 2015a, Deconstructing the discourse of degradation / Dyskurs degradacji miast w Polsce: próba dekonstrukcji, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 355–359 / 361–366.
- Dymitrow M., 2015b, The concept of urbanity in light of the municipal reform in interwar Poland / Pojęcie miejskości w świetle reformy gminnej w Polsce międzywojennej, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 61–63 / 65–115.
- Kantor-Pietraga I., Krzysztofik R., Spórna T., 2015, Degraded feudal urban agglomerations in Poland / Zdegradowane feudalne aglomeracje miejskie w Polsce, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 159–161 / 163–183.
- Konecka-Szydłowska B., 2015, Restituted towns and their socio-economic conditions for development / Społeczno-gospodarcze uwarunkowania rozwoju miast restytuowanych, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 117–118 / 119–138.
- Krzysztofik R., 2015, Like Phoenix from the ashes, like David and Goliath... Niwka – a story of decline, rebirth and political confrontations / Jak Feniks z popiołów, jak Dawid z Goliatem... Regres, odradzanie się i konfrontacje prawno-administracyjne Niwki, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 139–141 / 143–158.
- Krzysztofik R., Dymitrow M., 2015, Research on degraded and restituted towns: Overview and state-of-the-art / Miasta zdegradowane i restytuowane. Istota problemu i zakres badań, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 13–15 / 16–40.
- Krzysztofik R., Dymitrow M., Kantor-Pietraga I., Spórna T., 2015, The concept of urban hibernation: Scientific note / Koncepcja hibernacji miast. Notatka naukowa, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 347–349 / 351–353.
- Orwell G., 1949, *Nineteen Eighty-Four*. A novel. London: Secker & Warburg.
- Przesmycka E., 2015, Degraded and restituted towns of the Lublin region and their spatio-architectural transformations / Przeobrażenia przestrzenne i architektoniczne zdegradowanych i restytuowanych miast Lubelszczyzny, [w] R. Krzysztofik, M. Dy-

- mitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 209–210 / 211–247.
- Sokołowski D., 2015, Functional differentiation of degraded and restituted towns to the background of other similarly sized towns and villages in Eastern Poland / Zróznicowanie funkcjonalne miast zdegradowanych i restytuowanych na tle miast i wsi podobnej wielkości w Polsce Wschodniej, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 249–250 / 251–269.
- Spórna T., Krzysztofik R., Dymitrow M., 2015a, Degraded and restituted towns in numbers / Miasta zdegradowane i restytuowane w liczbach, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 367–368 / 369–422.
- Spórna T., Krzysztofik R., Dymitrow M., 2015b, Degraded and restituted towns on maps / Miasta zdegradowane i restytuowane na mapach, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 423–424 / 425–442.
- Szmytkie R., 2015, Degraded towns in Poland as potentially new towns / Miasta zdegradowane w Polsce jako potencjalne nowe miasta, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 295–297 / 299–318.
- Szmytkie R., Krzysztofik R., Dymitrow M., Kantor-Pietraga I., Pełka-Gościński J., Spórna T., Brauer R., 2015, Degraded towns and urban abandonment / Miasta zdegradowane a procesy opustoszenia, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 159–161 / 163–183.
- Zaniewska H., Thiel M., Dąbkowski N., 2015, Creating a new identity for small restituted towns – some problems / Problemy kształtowania nowej tożsamości restytuowanych małych miast, [w] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy, University of Gothenburg, Gothenburg, s. 319–320 / 321–346.